

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВОЛІКОВ ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК [005.336.4+658.15](043.3)

ОЦІНКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, професор
Коюда Віра Олексіївна,
Харківський національний економічний університет,
професор кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Семикіна Марина Валентинівна,
Кіровоградський національний технічний університет,
завідувач кафедри економіки та організації виробництва

кандидат економічних наук, доцент
Анісімова Ольга Миколаївна,
ДВНЗ Приазовський державний технічний університет
(м. Маріуполь),
завідувач кафедри економічної теорії

Захист відбудеться «27» вересня 2012 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.055.01, у Харківському національному економічному університеті за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

Автореферат розісланий «27» серпня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

I.M.

Чмутова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Спрямованість економіки України на інноваційний розвиток вимагає відповідного розвитку інтелектуального потенціалу (ІП) на рівні країни, регіону, підприємства. В умовах високої конкуренції з боку високотехнологічних підприємств світу у вітчизняних виробників виникає нагальна потреба у розвитку та ефективному використанні власного інтелектуального капіталу, де він набуває визначальної ролі як ресурс. Інтелектуальний потенціал задає темпи і характер оновлення технологій, що надалі стають головними конкурентними перевагами. Це потребує об'єктивного оцінювання ІП у поточній діяльності та перспектив його розвитку з урахуванням особливостей кожного окремого підприємства. Результати оцінки ІП є основою для підвищення ефективності використання людського, структурного та споживчого капіталу, виявлення чинників негативного та позитивного впливу на інтелектуальний потенціал підприємства як джерело інтелектуального капіталу (ІК), визначення пріоритетів, які забезпечать подальше зростання інтелектуального потенціалу, що стає основою для стратегічного планування та управління підприємством, розробки процесу реалізації обраної стратегії і вибору тактики. Особливої гостроти ця проблема набуває на підприємствах машинобудування, які є основою для розвитку інших галузей економіки, ініціюючи соціально-економічний розвиток.

Дослідженню проблем у сфері інтелектуального капіталу, інтелектуального потенціалу та інтелектуальної власності (ІВ) підприємства присвячені наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, таких, як Е. Брукінг, Ю. Варфоломеєва, А. Гапоненко, В. Гриньова, М. Дороніна, І. Журавльова, В. Зінов, О. Кендюхов, П. Крайнев, Б. Малицький, І. Мойсеєнко, Г. Назарова, Г. Олехонович, П. Перерва, В. Пономаренко, А. Пулік, М. Семикіна, Ю. Суїні, В. Супрун, Стюард Томас, Л. Федулова, В. Чеботарьов та ін. Питанням оцінки інтелектуального капіталу та ІП приділяється значна увага в дослідженнях: О. Анісімової, М. Бендікова, О. Бутнік-Сіверського, О. Буянової, Н. Гавкалової, В. Євєнко, Д. Єрохіна, Я. Зайцевої, О. Козирєва, Є. Селєзньова, П. Цибульова, О. Ястремської та ін.

Однак деякі теоретичні та науково-методичні проблеми оцінки ІП підприємства залишились не вирішеними у повній мірі, а саме: виявлення факторів, що впливають на ІП підприємства, обґрунтування системи показників оцінки та розроблення методичних підходів до оцінки інтелектуального потенціалу підприємства, розвиток концептуальних положень формування й використання ІП як джерела інтелектуального капіталу підприємства. Це й зумовило вибір теми, основну мету та зміст завдань, актуальність і доцільність проведення дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень Харківського національного економічного університету за темами: «Стратегічне управління інтелектуальним капіталом підприємства в умовах інтеграції України в світову спільноту» (номер державної реєстрації 0106U004293), в межах якої автором виконано розділи «Особливості становлення інституту інтелектуальної власності в Україні» та «Концептуальний підхід до маркетингових досліджень ринку інтелектуальної власності як складової стратегічного управління інтелектуальним

капіталом»; «Методологічне та методичне забезпечення управління організаційними знаннями підприємства в умовах інформаціологічної економіки» (номер державної реєстрації 0111U003026), в рамках якої автором виконано розділ «Оцінка інтелектуального потенціалу підприємства в умовах інформаціологічної економіки».

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є подальший розвиток теоретичних положень, розроблення методичних підходів і науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення оцінки інтелектуального потенціалу промислового підприємства.

Для досягнення поставленої мети у роботі сформульовано та вирішено такі задачі:

уточнено сутність інтелектуального потенціалу підприємства та встановлено взаємозв'язок і взаємозалежність з іншими спорідненими категоріями: «людський капітал підприємства», «структурний капітал підприємства», «споживчий капітал підприємства», «інтелектуальна власність підприємства», «інтелектуальний капітал підприємства»;

узагальнено теоретичні підходи до оцінки інтелектуального потенціалу, інтелектуального капіталу, інтелектуальної власності та обґрунтовано організаційне забезпечення оцінки ІІ підприємства;

систематизовано фактори впливу на формування, використання й розвиток інтелектуального потенціалу підприємства;

виявлено тенденції використання інтелектуального потенціалу на рівні країни, регіону та підприємств машинобудування;

обґрунтовано склад показників оцінки людського, структурного та споживчого капіталу як основи для оцінювання ІІ підприємства;

удосконалено методичний підхід до оцінювання інтелектуального потенціалу підприємства;

розроблено й обґрунтовано комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу підприємства.

Об'єктом дослідження обрано процес оцінки інтелектуального потенціалу промислового підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні та науково-методичні підходи до оцінки інтелектуального потенціалу машинобудівного підприємства з урахуванням стану його людського, структурного та споживчого капіталу.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною основою дослідження є фундаментальні та сучасні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених та фахівців у сфері інтелектуального капіталу, інтелектуального потенціалу та інтелектуальної власності.

У процесі дослідження для досягнення поставленої мети в дисертації використовувались загальнонаукові й спеціальні прийоми, методи та підходи, а саме: *діалектичний* – для обґрунтування значущості ІІ для сталого розвитку підприємства; *аналізу та синтезу* – для дослідження понятійно-категоріального апарату та визначення понять «інтелектуальний потенціал підприємства», «людський капітал підприємства», «структурний капітал підприємства», «споживчий капітал підприємства», «інтелектуальна власність підприємства», «інтелектуальний капітал підприємства»; *теоретичного узагальнення та*

формальної логіки – для дослідження світового і вітчизняного досвіду у сфері оцінки інтелектуального капіталу, інтелектуального потенціалу й інтелектуальної власності та уточнення переліку чинників, що впливають на оцінку ІП підприємства; *статистичного аналізу* – для виявлення тенденцій щодо використання ІП підприємства; *індукції і дедукції* – для обґрунтування показників оцінки інтелектуального потенціалу; *адитивної згортки* – для розрахунку інтегральних показників оцінки ІП підприємства; *експертних оцінок та рангової кореляції* – для визначення вагомості показників при розрахунку інтегрального показника оцінки ІП підприємства й узагальнюючих показників за людським, структурним і споживчим капіталом; *матричний підхід* – для позиціонування підприємства залежно від інтегрального показника ІП підприємства і темпів його змін; *графічний метод* – для схематичного зображення теоретичних і практичних результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження стали положення економічної теорії, дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців та фахівців у сфері ІК, ІП й ІВ, нормативно-правові акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Державної служби статистики України та органів статистики у Харківській області, дані річної фінансової та статистичної звітності підприємств машинобудування, інформаційно-аналітичні матеріали й науково-методичні розробки, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні та подальшому розвитку теоретичних положень і методичних підходів щодо оцінки інтелектуального потенціалу підприємства, зокрема:

удосконалено:

методичний підхід до оцінки інтелектуального потенціалу підприємства з використанням інтегрального показника, який, на відміну від існуючих, розраховується на основі адитивного згортання узагальнюючих показників людського, структурного та споживчого капіталу, що враховують як кількісні, так і якісні характеристики, що дозволяє виявити їх вплив на ІП з використанням матричного підходу;

процес формування системи показників оцінки інтелектуального потенціалу підприємства, особливість якого полягає у послідовності та змісті таких етапів: систематизація факторів впливу на інтелектуальний потенціал; визначення попереднього складу показників інтелектуального потенціалу з урахуванням його взаємозв'язку зі складовими інтелектуального капіталу; відбір показників, що характеризують формування, використання та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства у межах людського, структурного та споживчого капіталу;

дістали подальшого розвитку:

змістовне наповнення поняття «інтелектуальний потенціал підприємства» завдяки встановленню взаємозв'язку з іншими спорідненими категоріями – «людський капітал підприємства», «структурний капітал підприємства», «споживчий капітал підприємства», «інтелектуальна власність підприємства», «інтелектуальний капітал підприємства», та обґрунтування основних складових інтелектуального капіталу підприємства (людський, структурний і споживчий

капітал), що найбільшою мірою впливають на формування, використання і розвиток інтелектуального потенціалу підприємства;

організаційне забезпечення оцінки інтелектуального потенціалу підприємства, яке, на відміну від існуючих передбачає залучення незалежних сертифікованих оцінювачів у сфері оцінки інтелектуальної власності зі складанням відповідного звіту, що є основою для розробки заходів, спрямованих на розвиток інтелектуального потенціалу підприємства;

склад факторів, які впливають на ІІ підприємства, завдяки виділенню таких груп: освіта та кваліфікація, якість праці, досвід і лояльність, інноваційна культура, науково-техніко-технологічні, інноваційні, інформаційно-комунікаційні, організаційні, зовнішній імідж підприємства, результуючі, ринкові, досконалість зв'язку зі споживачами, що дозволяє визначити внутрішні та зовнішні можливості підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу підприємства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони доведені до рівня конкретних методик і рекомендацій, можуть бути використані промисловими підприємствами машинобудівної галузі для оцінки власного інтелектуального потенціалу, що надасть можливість підвищити ефективність інноваційної діяльності на основі використання інтелектуальної власності та забезпечить конкурентоспроможність суб'єкта господарювання на ринках завдяки зростанню інтелектуального капіталу. Основні положення і висновки дисертації використовуються в навчальному процесі при викладанні дисципліни «Інтелектуальна власність» для спеціалістів спеціальності 7.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» (довідка № 11/86-Д64.055.01-211 від 26.12.2011 р.).

Результати дисертаційного дослідження знайшли практичне застосування у вигляді пропозицій і рекомендацій у сфері трансферу технологій (рекомендації у складі Пропозицій Харківського національного економічного університету подано до МОНмолодьспорту України, лист № 10/81-59-293 від 18.10.2010 р.). Розроблений методичний підхід до оцінки інноваційного потенціалу підприємства впроваджено в практичну діяльність ТОВ «Автокомпонент плюс» (довідка про практичне використання результатів № 7 від 26.01.2011 р.). Комплекс заходів щодо формування та ефективного використання інтелектуального потенціалу впроваджено у роботу ТОВ «Метапласт» (довідка про практичне використання результатів № 3 від 18.01.2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійних наукових досліджень. Основні наукові положення, розробки, висновки та рекомендації, які виносяться на захист, одержано здобувачем самостійно. Особистий внесок автора у роботах, що виконано у співавторстві, наведено у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Менеджмент підприємств» (Сімферополь, 2007); «Формування механізму інноваційного розвитку сучасних соціально-економічних систем: теорія, методи, практика» (Донецьк, 2007); «Проблеми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з інтелектуальної власності в Україні» (Київ, 2007 та 2008); «Роль і значення інтелектуальної власності в

інноваційному розвитку економіки» (Хмельницький, 2009); «Проблеми підготовки фахівців з питань інтелектуальної власності, інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності в Україні» (Київ, 2010).

Публікації. Основні результати і висновки дисертаційної роботи опубліковано у 19 наукових роботах, у тому числі: один розділ і три підрозділи у двох колективних монографіях, підрозділ у препринті, 10 статей у наукових фахових виданнях, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Обсяг публікацій, який належить особисто автору складає 12,79 ум.-друк.арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота викладена на 344 сторінках машинописного тексту, містить 58 таблиць, 39 рисунків, список використаних джерел з 270 найменувань – на 26 сторінках, 12 додатків – на 149 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 169 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету і задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, подано інформацію про їх апробацію та впровадження у практику.

У першому розділі – «Теоретичні засади оцінки інтелектуального потенціалу підприємства» – встановлено взаємозв'язок і взаємозалежність інтелектуального потенціалу підприємства зі спорідненими категоріями: «людський капітал підприємства», «структурний капітал підприємства», «споживчий капітал підприємства», «інтелектуальна власність підприємства», «інтелектуальний капітал підприємства»; уточнено сутність ІП підприємства; проаналізовано й узагальнено теоретичні підходи до оцінки ІП, ІК та ІВ; обґрунтовано організаційне забезпечення оцінки ІП підприємства; виявлено й систематизовано чинники, які впливають на інтелектуальний потенціал підприємства.

У роботі обґрунтовано, що важливим для формування, використання і розвитку ІП підприємства є його взаємозв'язок із складовими інтелектуального капіталу (людський, структурний і споживчий капітал). Людський капітал (ЛК) залежить від структурного, що забезпечує ЛК інформацією, відповідними інформаційно-комунікаційними та іншими технологіями. Це дає можливість розвивати ЛК, накопичувати й використовувати для виробництва інноваційних товарів і послуг. Споживчий капітал (СпК) забезпечує реалізацію інноваційних товарів (послуг), що виробляються на основі використання людського та структурного капіталу. Інтелектуальний потенціал будь-якого підприємства не може функціонувати без інтелектуальних ресурсів (ІР), які є основою для економічного, соціального, наукового, технічного і технологічного прогресу, що вимагає від підприємства забезпечення оптимальних пропорцій між ІП та всіма видами ресурсів. У процесі дослідження сутності інтелектуального потенціалу було виділено такі основні підходи науковців і фахівців у цій сфері: 1) ІП розглядають лише як здібності та знання людини і не враховують інші фактори, які належать до структурного та споживчого капіталу; 2) ІП – це результат взаємодії людських та

інтелектуальних ресурсів (інтелектуальний продукт, інтелектуальна власність), що не враховує факторів впливу на процес формування, функціонування та розвитку інтелектуального потенціалу; 3) ІП визначають як можливість для розвитку ІК, що ототожнюється з людським капіталом і не враховує у повній мірі інших складових інтелектуального капіталу.

На основі аналізу існуючих підходів до сутності інтелектуального потенціалу підприємства та споріднених категорій «людський капітал – структурний капітал (СтК) – споживчий капітал – інтелектуальна власність – інтелектуальні ресурси – інтелектуальний капітал підприємства» обґрунтовано їх взаємозв'язки і взаємозалежності (рис. 1) та сформульовано уточнене визначення інтелектуального потенціалу підприємства, під яким в роботі розуміється спроможність створювати, нагромаджувати та використовувати ІР висококваліфікованими працівниками (що формують ІП) при наявності організаційної структури, ІВ, корпоративної культури, інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для задоволення мінливих потреб споживачів на основі системи взаємовідносин і взаємодій суб'єктів при впровадженні або продажу ІВ із державною гарантією щодо захисту прав (немайнових і майнових) та розвитку інтелектуального капіталу, що забезпечує високий рівень конкурентоспроможності підприємства на світовому рівні.

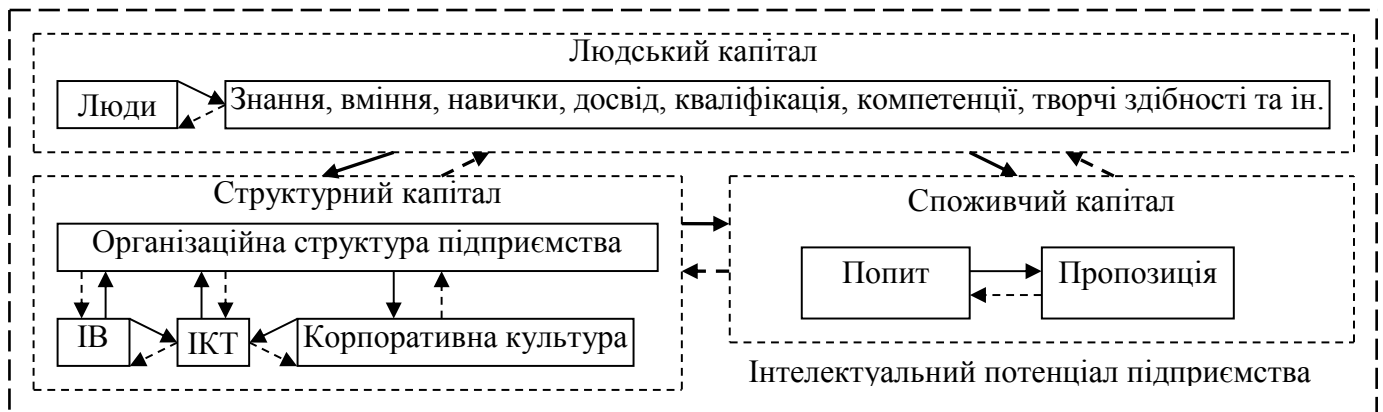

Рис. 1. Взаємозв'язки ЛК, СтК, СпК як бази формування ІП підприємства

У роботі обґрунтовано організаційне забезпечення процесу оцінки ІП підприємства (рис. 2), що передбачає залучення сертифікованих оцінювачів у сфері ІВ та складання звіту і поділяється на чотири етапи: 1) збір та підготовка загальної інформації про підприємство, напрями його діяльності й заповнення відповідних форм, визначення предмета, дати і мети оцінки; 2) визначення джерел інформації, створення комісії та проведення інвентаризації ІВ зі складанням відповідного протоколу станом на дату оцінки ІП, перевірка чинності охоронних документів, формування груп експертів-оцінювачів відповідної кваліфікації, складання завдання та календарного плану оцінки, що є основою для підписання договору про проведення оцінки; 3) формування системи показників з урахуванням факторів, які впливають на ЛК, СтК, СпК, збір даних та їх систематизація на основі дослідження статистичної й фінансової звітності підприємства, розрахунок показників; 4) аналіз результатів розрахунку показників, що відображається у звіті про оцінку ІП

підприємства, який повинен містити основні розділи: опис об'єкту оцінки; висновок про вартість об'єкту оцінки та дату оцінки; мету проведення оцінки та обґрунтування вибору методів і підходів до оцінки; виклад припущень, у межах яких проводилась оцінка; опис і аналіз вихідних даних для розрахунку показників; аналіз розрахованих показників; висновки щодо використання ІІ за складовими (людський, структурний та споживчий капітали); пропозиції щодо підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу підприємства.

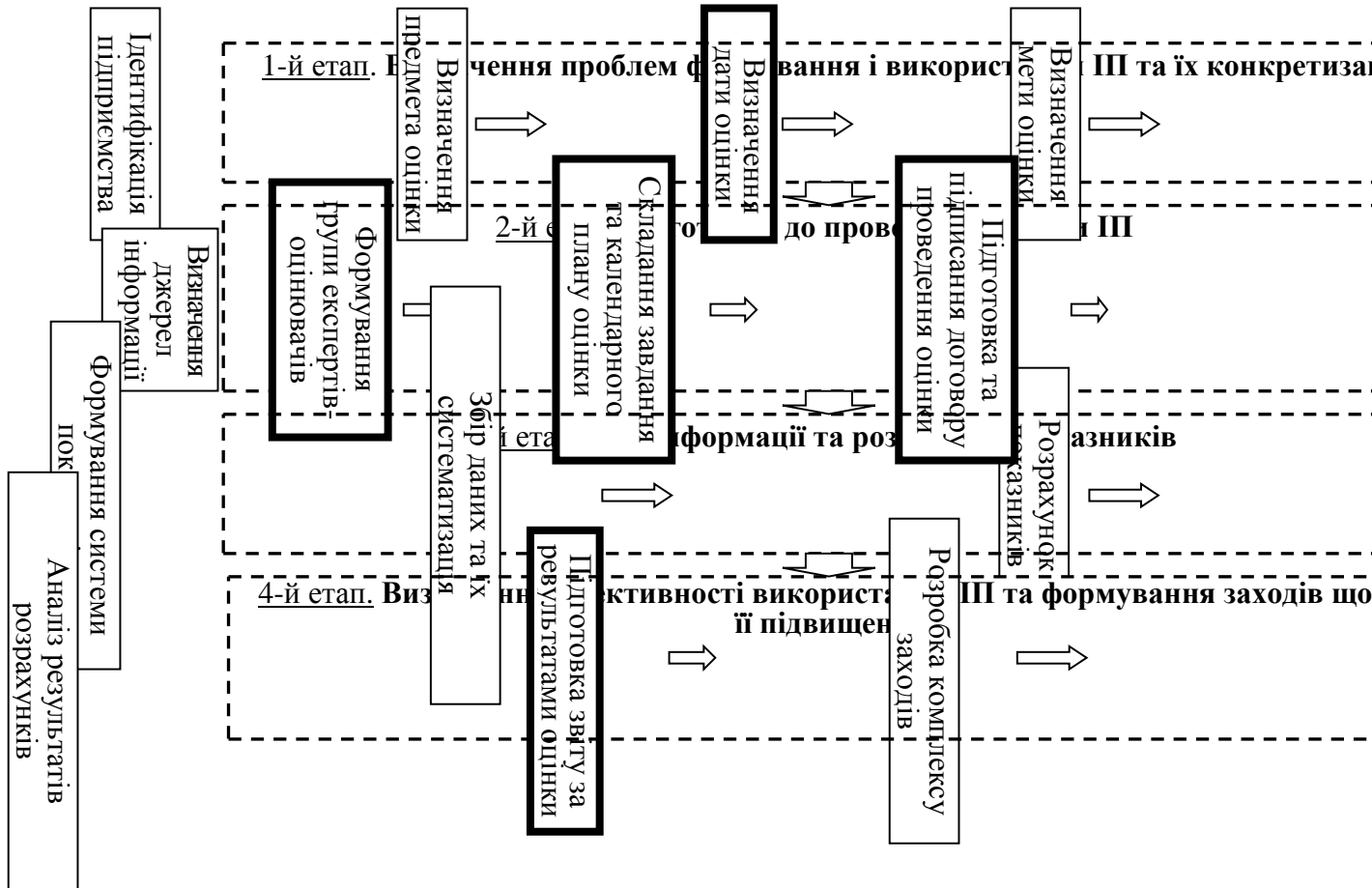

Рис. 2. Процес оцінки інтелектуального потенціалу підприємства

Проведений аналіз літературних джерел довів обмеженість існуючих підходів до оцінки інтелектуального потенціалу підприємства, у зв'язку з чим виникла необхідність дослідження факторів впливу на інтелектуальний потенціал підприємства, якими є стан людського, структурного і споживчого капіталу. На основі систематизації та узагальнення чинників впливу на ЛК, СтК, СпК в роботі обґрунтовані такі групи факторів: освіта та кваліфікація, якість праці, досвід і лояльність, інноваційна культура, науково-техніко-технологічні, інноваційні, інформаційно-комунікаційні, організаційні, зовнішній імідж підприємства, результуючі, ринкові, досконалість зв'язку зі споживачами, на базі яких і здійснювався відбір показників для проведення оцінки інтелектуального потенціалу підприємства.

У другому розділі – «Аналіз інтелектуального потенціалу підприємств» – виявлено тенденції використання ІІ на рівні країни, регіону та підприємств машинобудування; обґрунтовано склад показників оцінки людського, структурного та споживчого капіталу як основи для оцінювання ІІ підприємства.

У роботі проведено аналіз сучасних тенденцій формування та використання ІІ підприємств в Україні за людським, структурним та споживчим капіталом, який виявив негативні зміни, що пов'язані зі значною втратою кадрових ресурсів, скороченням частки заводської та галузевої науки, неефективним використанням наукового потенціалу, підривом довіри до фундаментальних і прикладних досліджень, недостатньою часткою нематеріальних активів у загальній вартості підприємства (менш ніж 1%) і низькою наукоємністю виробництва, зменшенням патентної активності й уповільненням впровадження інтелектуальної власності у виробництво інноваційних товарів.

На основі аналізу діяльності машинобудівних підприємств Харківського регіону щодо використання ЛК, СтК, СпК за шість років (2005-2010 рр.) були зроблені такі висновки. Негативні тенденції у кадровій політиці підприємств, що пов'язано насамперед з небажанням керівництва формувати дійсно результативний механізм розвитку професійних здібностей і творчого підходу до виконання службових обов'язків працівників, відсутністю творчих колективів і діючої системи матеріального стимулювання винахідництва як на пряму, зменшення кількості інноваційно активних підприємств у Харківській області (обсяги реалізованої інноваційної продукції у 2010 р. зменшились на 22,4% у порівнянні з 2009 р.). Недостатньо приділяється увага підвищенню рівня науково-технологічного забезпечення виробництва товарів, робіт і послуг, зокрема використанню світового досвіду. Серед машинобудівних підприємств регіону лише сім є інноваційно активними (ВАТ «Турбоатом», ДП ХРЗ «Радіореле», ЗАТ «Завод «Південкабель», ДП «Завод «Електроважмаш», ВАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»; АТЗТ «ХЗЕМВ-1», ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД»), з них п'ять понад 20% чистого прибутку спрямовували на виробничий розвиток. Саме ці підприємства були лідерами в розробці та впровадженні інновацій у виробництво і для більшості яких характерна першочерговість модернізації та переоснащення існуючого устаткування, а потім – впровадження новітніх технологій у виробництво й організацію управління ним.

З використанням методів індукції та дедукції обґрунтовано систему показників для оцінки інтелектуального потенціалу підприємства (рис. 3), яка враховує особливості й специфічність підприємства при розрахунку узагальнюючих показників за людським, структурним і споживчим капіталом, що є основою для розрахунку інтегрального показника ІІ підприємства в цілому.

Систему показників для оцінки ІІ машинобудівних підприємств сформовано на основі обґрунтованих у дисертації вимог. Відбір часткових показників за ЛК, СтК, СпК здійснено на основі аналізу підходів до їхньої оцінки. У процесі формування груп показників виявлено, що не всі науковці враховують у повній мірі наявність відповідних даних у статистичній інформації та фінансовій звітності підприємства. Окрім того виникає потреба в уточненні розподілу показників для оцінки ІК, ІІ та ІВ за людським, структурним й споживчим капіталом і тому в

дисертаційній роботі було зроблено саме такий розподіл. За часткові показники обрано: для людського капіталу – питома вага працівників, які мають вищу освіту; частка витрат на оплату праці у загальних витратах підприємства (ЗВП); питома вага наукових співробітників; частка преміальних виплат у ЗВП; рентабельність витрат на розвиток співробітників; розвиток творчої енергії персоналу; частка витрат на навчання персоналу у ЗВП; частка працівників, які пройшли професійне навчання або курси підвищення кваліфікації протягом певного терміну; використання світового досвіду на підприємстві; частка докторів і кандидатів наук; інноваційність співробітників; для структурного капіталу – наукоозброєність праці; наукоємність виробництва; частка нематеріальних активів (НА) у загальній сумі активів; вартість НА на одного працівника; впровадження нової або вдосконаленої продукції; кількість персональних комп'ютерів на одного співробітника; питома вага працівників, які працюють на підприємстві понад 10 років; наявність і використання власного наукового потенціалу; використання власних об'єктів права ІВ; питома вага інвестицій у НА; ступінь інформатизації; для споживчого капіталу – ефективність використання торговельних витрат; ефективність підтримки споживача; чистий прибуток (збиток) на одну акцію, або чистий прибуток; частка клієнтів, що звернулися повторно на підприємство за товарами або послугами; прибуток від використання придбаних ліцензій; питома вага реклаमाцій у загальному обсязі договірних зобов'язань; частка ринку; рентабельність (збитковість) підприємства; частка витрат на роботу з клієнтами у ЗВП; розвиненість комунікацій для роботи зі споживачами; інноваційність реклами.

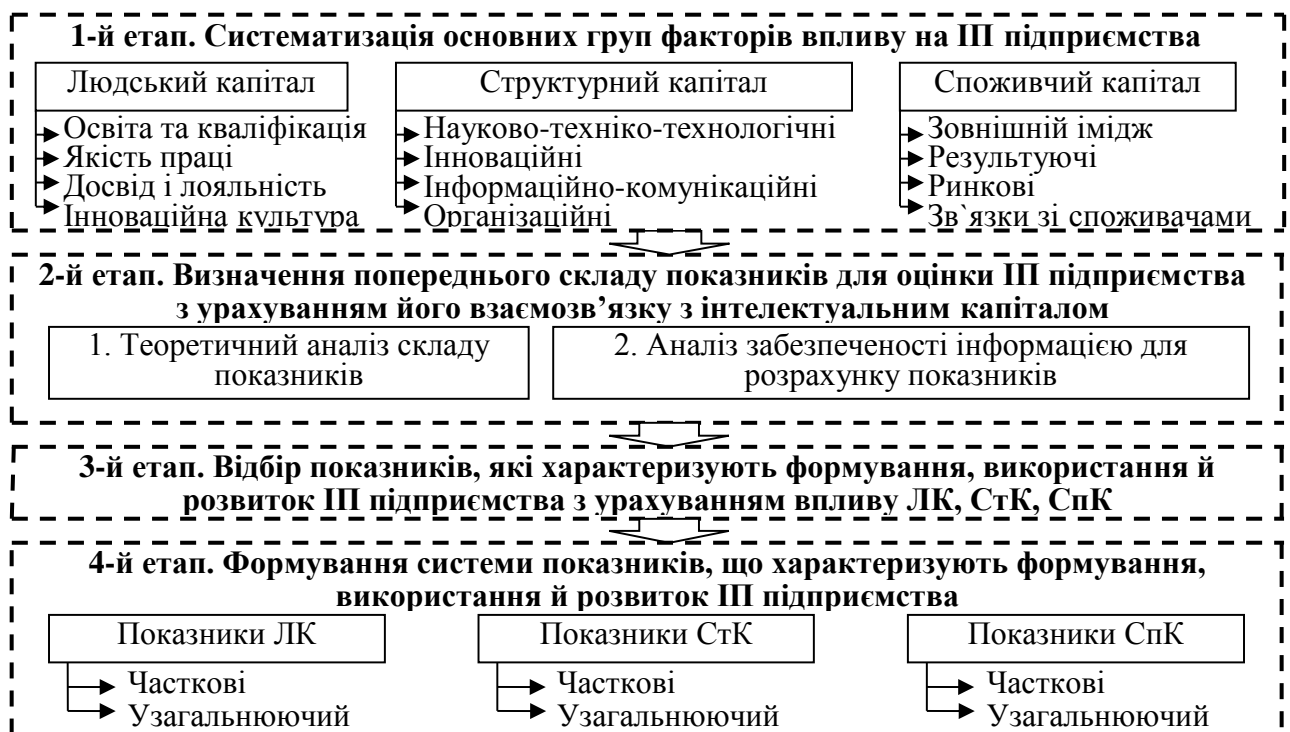

Рис. 3. Послідовність формування системи показників для оцінки ІІ підприємства

У дисертації обґрунтовано, що оцінку інтелектуального потенціалу доцільно проводити на основі сформованої системи показників за людським, структурним і

споживчим капіталом, яка враховує специфічність кожного підприємства, вплив внутрішніх і зовнішніх факторів та вагомість відібраних показників.

У третьому розділі – «Методичне забезпечення оцінки інтелектуального потенціалу підприємства» – удосконалено методичний підхід до оцінки ІІ підприємства; розроблено й обґрунтовано комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу підприємства.

У дисертації удосконалено методичний підхід до оцінки ІІ підприємства, яким передбачається розрахунок інтегрального показника ІІ підприємства на основі узагальнюючих показників людського, структурного та споживчого капіталу, побудованих з використанням адитивної згортки, і складається з таких етапів: 1) розрахунок узагальнюючих показників ІІ підприємства (ЛК, СтК, СпК); 2) обґрунтування допустимості згортки; 3) визначення рівня значущості показників; 4) розрахунок інтегрального показника ІІ підприємства та формування висновків щодо його значень і динаміки; 5) позиціонування підприємства у матрицях ІІ, ЛК, СтК, СпК з урахуванням співвідношення інтегральних та узагальнюючих показників з темпами їхніх змін. Інтегральний показник оцінки ІІ підприємства (C_{II}) побудований за допомогою адитивного методу згортки за формулою:

$$C_{II} = 0,46 \times C_{LK} + 0,27 \times C_{StK} + 0,27 \times C_{SpK}, \quad (1)$$

де C_{LK} , C_{StK} , C_{SpK} – узагальнюючі показники ЛК, СтК та СпК підприємства.

Значення ІІ знаходиться в інтервалі $[0; 1]$. Чим ближче значення інтегрального показника ІІ підприємства до одиниці, тим вище ефективність використання власного інтелектуального потенціалу. Розрахунок вагомості коефіцієнтів для ЛК, СтК, СпК та їхніх часткових показників проведено на основі експертного оцінювання і з використанням методу рангової кореляції. Групи експертів для визначення рівня значущості показників оцінки ІІ за ЛК, СтК, СпК формувалися з урахуванням їхньої компетенції як у теоретичних питаннях, так і в практичній реалізації у сфері ІК, ІІ та інтелектуальної власності. Кількість відібраних експертів – 16, зокрема 6 – співробітники машинобудівних підприємств, 8 – працівники ВНЗ, 2 – працівники наукових організацій. На основі розрахунків отримано такі результати: 1) визначена максимальна кількість експертів $n_{max} \leq 16,5$; 2) коефіцієнт рангової кореляції Спірмена для показників складає: ЛК = 96,18; СтК = 95,36; СпК = 96,0; 3) коефіцієнт множинної рангової кореляції (конкордації) Кенделла: ЛК = 0,2; СтК = 0,10; СпК = 0,14; 4) узгодженість міркувань експертів за критерієм Пірсона: для ЛК $\chi^2 = 31,83$; $\chi^2_{0,05} = 18,3$; $\chi^2 > \chi^2_{0,05}$; для СтК $\chi^2 = 16,22$; $\chi^2_{0,05} = 18,3$; $\chi^2 < \chi^2_{0,05}$; для СпК $\chi^2 = 21,64$; $\chi^2_{0,05} = 18,3$; $\chi^2 > \chi^2_{0,05}$.

У результаті апробації на машинобудівних підприємствах Харківської області виявлено динаміку змін ЛК, СтК, СпК, що дозволило визначити резерви підвищення ефективності їхнього використання та вплив цих змін безпосередньо на ІІ підприємства. Інтегральні показники оцінки ІІ підприємств, які розраховані на основі узагальнюючих показників ЛК, СтК, СпК, наведено в табл. 1.

Для визначення перспективних напрямів підвищення ефективності використання ІІ підприємства пропонується використовувати 4-х квадрантну

матрицю, яка дозволяє будувати динамічні ряди як за ІІ підприємства в цілому, так і за складовими (ЛК, СтК, СпК). У роботі побудовано матриці для восьми досліджуваних підприємств (на основі табл. 1) за такими системами координат, як інтегральний показник ІІ підприємства і темпи його змін. Розмежування матриці на квадранти здійснено на основі значень середнього інтегрального показника ІІ підприємства для групи (0,1641) та середнього темпу його змін (0,36%). Аналогічно побудовано матриці за людським, структурним і споживчим капіталом.

Таблиця 1

Інтегральні показники оцінки ІІ підприємств

Підприємство	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ДП «ФЕД»	0,2388	0,2467 ↑	0,2520 ↑	0,3038 ↑	0,2817 ↓	0,2785 ↓
ВАТ «Турбоатом»	0,1777	0,1841 ↑	0,1836 ↓	0,1912 ↑	0,1994 ↑	0,1972 ↓
ВАТ «Світло шахтаря»	0,1758	0,1897 ↑	0,1772 ↓	0,1398 ↓	0,1692 ↑	0,1515 ↓
ЗАТ «Південкабель»	0,1475	0,1523 ↑	0,1586 ↑	0,1766 ↑	0,1794 ↑	0,1689 ↓
ДП «Електроважмаш»	0,1642	0,2182 ↑	0,1642 ↓	0,1437 ↓	0,1687 ↑	0,1683 ↓
ДП «Завод ім. Малишева»	0,2004	0,1396 ↓	0,1306 ↓	0,1131 ↓	0,1527 ↑	0,1082 ↓
ВАТ «Укрелектромаш»	0,1047	0,0822 ↓	0,1270 ↑	0,1082 ↓	0,1233 ↑	0,1175 ↓
ВАТ «Автрамат»	0,0887	0,1058 ↑	0,1283 ↑	0,1553 ↑	0,0863 ↓	0,0584 ↓

Примітка: ↑↓ – зміна показників у порівнянні з попереднім роком

Перший квадрант матриці характеризується низьким значенням інтегрального показника та низькими темпами його змін, що свідчить про незначну ефективність використання власного ІІ, призводить до зниження конкурентоспроможності підприємства та, як наслідок, його ринкової вартості. Другий квадрант характеризується високими темпами зростання інтегрального показника та низьким його значенням, що є наслідком недостатньої уваги до використання саме власного інтелектуального потенціалу. Для третього квадранта характерні високі темпи зростання інтегрального показника та вище за середнє (по групі) значення цього показника. Ця зона є найбільш сприятливою: підприємство досягло високого рівня використання ІІ (вище за середнє по групі) та постійно його підтримує. Знаходження у четвертому квадранті свідчить про високе значення інтегрального показника та уповільнення темпів його змін, що може призвести до зниження інноваційної активності підприємства та його переходу в 1-й квадрант.

На прикладі ВАТ «Світло шахтаря» (рис. 4 – 7) побудовані матриці, що дозволяють простежити взаємовплив ЛК, СтК та СпК на ІІ цього підприємства. На основі аналізу результатів розрахунків інтегрального показника ІІ підприємства і темпів його змін (див. рис. 4) можна відзначити таке: 2006 р. (3-й квадрант) – високий рівень ІІ, і цей рівень підтримується; 2007 р. (4-й квадрант) – зниження темпів змін інтегрального показника ІІ підприємства може спричинити виникнення негативних тенденцій; 2008 р. (1-й квадрант) – різкий спад щодо накопичення та використання ІІ, що може призвести до банкрутства підприємства; 2009 р. (3-й квадрант) – впроваджені заходи значно підвищили ефективність використання та накопичення власного ІІ; 2010 р. (1-й квадрант) – різке зниження значення показників ІІ, що потребує впровадження нагальних заходів. Більш детально вплив ЛК, СтК та СпК на ІІ підприємства можна дослідити на основі побудованих для

них матриць. Найкращі результати в динаміці людського капіталу (див. рис. 5) було досягнуто у 2006 р. (2-й квадрант) у порівнянні з базою (2005 р.). У 2007 р. у зв'язку зі зменшенням інноваційності співробітників і витрат на їхню професійну підготовку, іншими негативними тенденціями стан використання ЛК різко погіршився (1-й квадрант). У 2008 р. завдяки заходам щодо підвищення інноваційності співробітників та частки кадрів вищої кваліфікації підприємство мало незначні позитивні тенденції, але залишилося у 1-му квадранті. Підвищення кваліфікації співробітників у 2009 р. забезпечило переміщення підприємства у 2-й квадрант, а негативні тенденції змін більшості показників за 2010 р. спричинили переміщення у 1-й квадрант.

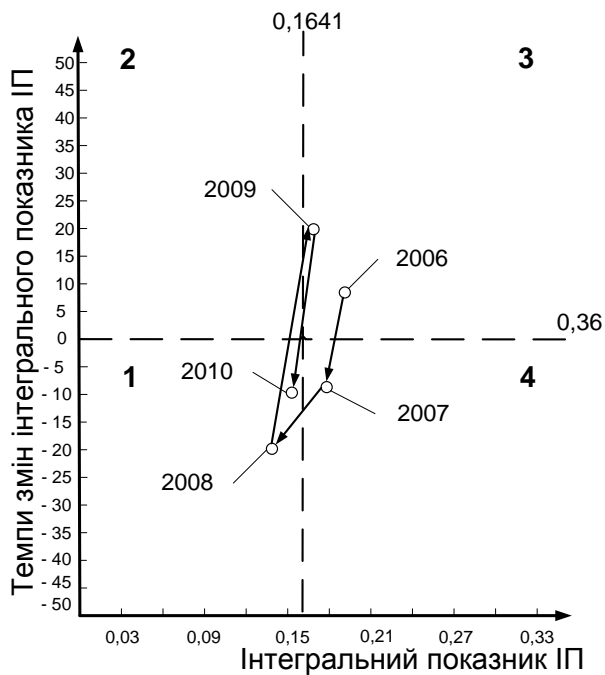

Рис. 4. Матриця інтелектуального потенціалу ВАТ «Світло шахтаря»

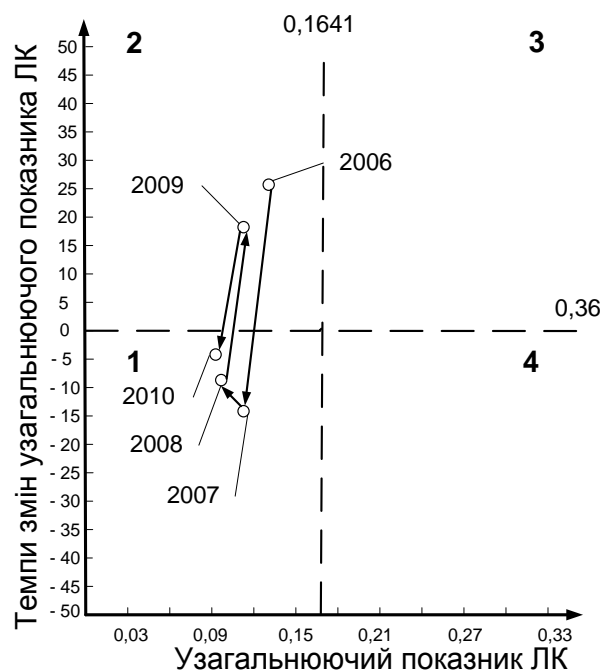

Рис. 5. Матриця людського капіталу ВАТ «Світло шахтаря»

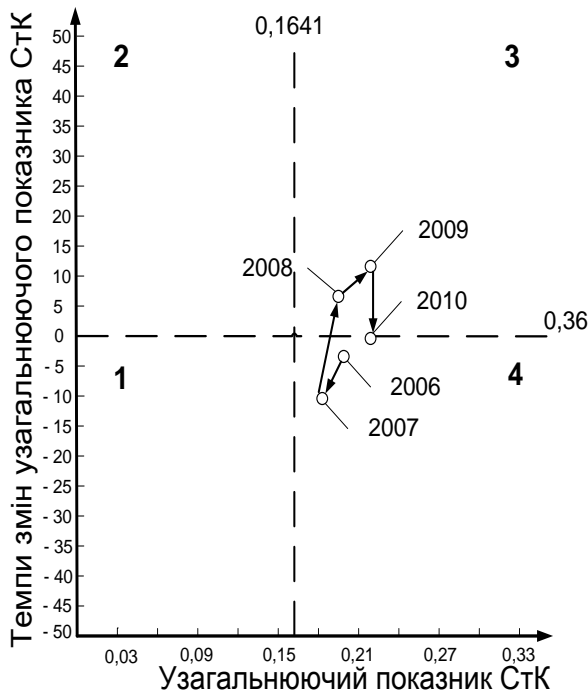

Рис. 6. Матриця структурного капіталу
ВАТ «Світло шахтаря»

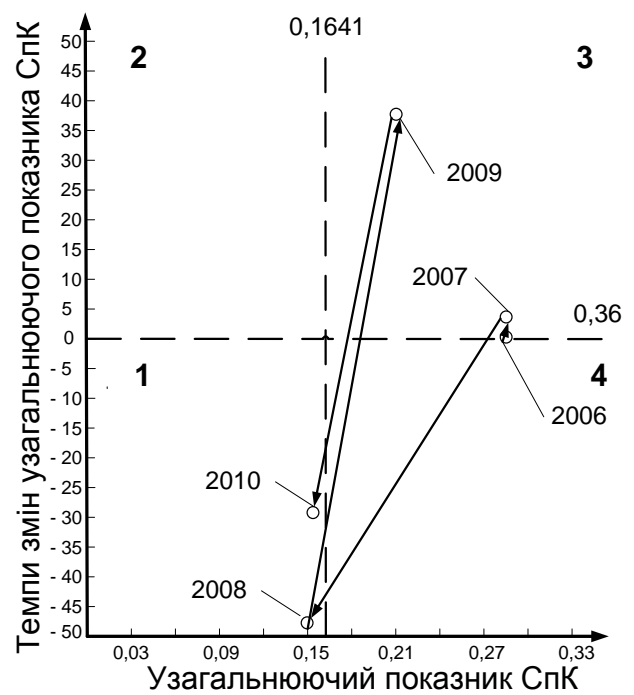

Рис. 7. Матриця споживчого капіталу
ВАТ «Світло шахтаря»

На величину узагальнюючого показника структурного капіталу (див. рис. 6) протягом 2006 р. вплинуло рівень використання власного наукового потенціалу, впровадження ІВ та нової продукції, зростання вартості НА підприємства (4-й квадрант). Для 2007 р. характерне уповільнення впровадження ІВ, зниження вартості НА на підприємстві та зменшення кількості персональних комп'ютерів (4-й квадрант). Спостерігається зростання показників СтК у 2008 р. завдяки частці НА, власному науковому потенціалу та ін. (3-й квадрант). Додаткові заходи щодо використання ІВ та впровадження нової продукції у 2009 р. забезпечили найкращий результат за п'ять років (3-й квадрант). Негативні тенденції у показниках 2010 р. забезпечили перехід до 4-го квадранта. Узагальнюючий показник споживчого капіталу (див. рис. 7) характеризується різкими змінами. Незважаючи на зменшення частки постійних клієнтів і зниження рентабельності у 2006 р. підприємство знаходилося у 3-му квадранті. Зростання частки постійних клієнтів у 2007 р. мало позитивні результати. Різде зменшення частки постійних клієнтів та інших факторів (ефективність використання торговельних витрат і робота зі споживачами) зумовило зниження показника СпК (1-й квадрант). У 2009 р. зростання прибутку на акції підприємства, інноваційність реклами, покращення роботи зі споживачами забезпечило позитивні результати (3-й квадрант). У більшості показників 2010 р. спостерігаються негативні тенденції, що спричинило переміщення у 1-й квадрант.

Детальний та поглиблений аналіз проведених розрахунків щодо використання інтелектуального потенціалу за складовими дозволив виявити пріоритетні напрями підвищення ефективності використання як ІП в цілому по підприємствах, так і за людським, структурним і споживчим капіталом. У роботі поетапно обґрунтовано комплекс заходів щодо удосконалення використання ЛК, СтК, СпК та ІП

підприємства за основними функціями менеджменту для забезпечення його інноваційного розвитку (фрагмент щодо функції планування наведено в табл. 2).

Таблиця 2

Комплекс заходів для підвищення ефективності використання ЛК, СтК, СпК та ІІ машинобудівних підприємств Харківського регіону (фрагмент)

Функції	Складові	Заходи
Плануванн	Людський капітал	Розробка програми підприємства щодо підвищення, перепідготовки та здобуття освіти кадровим складом підприємства на довгостроковий і короткостроковий періоди
	Структурний капітал	1. Розробка програми (плану) щодо здійснення, впровадження та результатів власних НДДКР і залучених. 2. Планування щодо оновлення номенклатури (асортименту) продукції (робіт, послуг) завдяки впровадженню інноваційних розробок. 3. Розробка програми щодо створення та ефективного використання ІВ та її комерціалізації 4. Розробка програми розвитку підприємства щодо його перспективного ресурсного забезпечення (інформаційне, матеріально-технічне, фінансове та ін.)
	Споживчий капітал	Планування удосконалення маркетингової системи підприємства та його збутової політики на перспективу

Таким чином, реалізація розроблених методичних рекомендацій дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності підприємства на основі ефективного використання власного інтелектуального потенціалу.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено важливе науково-практичне завдання з подальшого розвитку теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо оцінювання та ефективності використання ІІ підприємства. Висновки науково-практичного характеру, які одержано при проведенні дослідження, полягають у такому.

1. На основі узагальнення підходів до визначення сутності інтелектуального потенціалу підприємства та дослідження його взаємозв'язків і взаємозалежності зі спорідненими категоріями запропоновано трактувати ІІ як спроможність створювати, нагромаджувати та використовувати інтелектуальні ресурси висококваліфікованими працівниками (що формують ІІ) при наявності організаційної структури, ІВ, корпоративної культури, інформаційно-комунікаційних технологій для задоволення мінливих потреб споживачів на основі системи взаємовідносин і взаємодій суб'єктів при впровадженні або продажу ІВ з державною гарантією щодо захисту прав (немайнових і майнових) та розвитку інтелектуального капіталу, що забезпечує високий рівень конкурентоспроможності підприємства на світовому рівні. Врахування впливу людського, структурного та споживчого капіталу на інтелектуальний потенціал підприємства забезпечує об'єктивну його оцінку, що є основою для розробки комплексу заходів підвищення ефективності використання власного ІІ суб'єктом господарювання.

2. Узагальнення теоретичних підходів до оцінки ІП, ІК та ІВ дозволило обґрунтувати чотири основних етапи процесу оцінки інтелектуального потенціалу підприємства, а саме: 1) визначення проблеми та її конкретизація; 2) підготовка до проведення оцінки ІП; 3) збір інформації та розрахунок показників; 4) визначення ефективності використання ІП та формування заходів щодо її підвищення. Для оцінки ІП передбачається залучення сертифікованих оцінювачів у сфері ІВ та складання відповідного звіту, що забезпечує високий рівень результатів та є основою для прийняття управлінських рішень.

3. На основі аналізу підходів і методів оцінки (фінансові, нефінансові, змішані), що використовуються для оцінювання ІК, ІП та ІВ як взаємопов'язаних категорій, виявлено їхні переваги, недоліки та потенційну можливість використання. Це дозволило на основі систематизації та узагальнення факторів впливу на ЛК, СтК, СпК сформувати такі групи: освіта та кваліфікація, якість праці, досвід і лояльність, інноваційна культура, науково-техніко-технологічні, інноваційні, інформаційно-комунікаційні, організаційні, зовнішній імідж підприємства, результуючі, ринкові, зв'язки зі споживачами, що стало основою для відбору показників оцінки інтелектуального потенціалу підприємства.

4. Аналіз основних тенденцій ІП показав, що неефективне його використання та уповільнення розвитку пов'язані зі скороченням частки галузевої та заводської науки, підривом довіри до фундаментальних і прикладних досліджень, неефективним використанням наукового потенціалу, відсутністю творчих колективів та діючої системи матеріального стимулювання винахідників, значною втратою кадрових ресурсів та недосконалістю системи підвищення кваліфікації фахівцями, недостатньою державною підтримкою розвитку наукоємних виробництв, що стало наслідком існування застарілих технологій та обладнання, низькою часткою нематеріальних активів підприємств (менш ніж 1%), зниженням інноваційної активності та уповільнення соціально-економічного розвитку.

5. Система показників для оцінки ІП підприємства побудована таким чином: систематизація факторів впливу на інтелектуальний потенціал; визначення попереднього складу показників інтелектуального потенціалу з урахуванням його взаємозв'язку зі складовими інтелектуального капіталу; відбір показників, що характеризують формування, використання та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства у межах людського, структурного та споживчого капіталу. Запропоновані показники є основою для розрахунку інтегрального показника інтелектуального потенціалу підприємства.

6. Розроблений методичний підхід до оцінки інтелектуального потенціалу підприємства, який передбачає розрахунок інтегрального показника ІП підприємства на основі узагальнюючих показників людського, структурного та споживчого капіталу, реалізується за такими етапами: 1) розрахунок узагальнюючих показників ІП підприємства (ЛК, СтК, СпК); 2) обґрунтування допустимості згортки; 3) визначення та врахування рівня значущості показників; 4) розрахунок інтегрального показника ІП підприємства та формування висновків щодо його значень і динаміки; 5) позиціонування підприємства у матрицях ІП, ЛК, СтК, СпК з урахуванням співвідношення інтегральних та узагальнюючих показників з темпами їхніх змін. Використання запропонованих 4-х квадрантних матриць дозволяє

відстежувати динаміку як ІІ в цілому, так і за складовими (ЛК, СтК, СпК) та на цій основі визначати першочергові напрями підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу підприємства.

7. З метою підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу підприємств розроблено комплекс заходів за основними функціями менеджменту, який обґрунтовано на основі аналізу тенденцій змін узагальнюючих показників людського, структурного та споживчого капіталу й інтегральних показників інтелектуального потенціалу машинобудівних підприємств за шість років (2005 – 2010 рр.). Це дає змогу керівництву своєчасно приймати обґрунтовані управлінські рішення в інноваційній діяльності машинобудівних підприємств.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Пономаренко В. С. Концепція розвитку регіональної інноваційної системи Харківщини / В. С. Пономаренко, О. П. Коюда, В. В. Воліков та ін. / Під наук. ред. д-ра екон. наук, професора В. С. Пономаренка. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2011. – 142 с.

Особистий внесок автора: розроблено пропозиції щодо удосконалення процесу комерціалізації результатів науково-дослідних робіт вищих навчальних закладів та науково-дослідних організацій (НДО) для вітчизняних підприємств.

2. Пономаренко В. С. Регіональна інноваційна система: теорія і практика : монографія / В. С. Пономаренко, О. П. Коюда, О. М. Тімонін, В. О. Коюда, В. В. Воліков та ін. / Під наук. ред. д-ра екон. наук, професора В. С. Пономаренка. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2011. – 688 с.

Особистий внесок автора: запропоновано розбудову інфраструктури для поєднання науки і виробництва, що сприятиме комерціалізації інтелектуальної власності ВНЗ та НДО на підприємствах; виявлено основні тенденції ЛК, СтК, СпК та фактори впливу на інтелектуальний потенціал підприємства.

Статті у наукових фахових виданнях

3. Воліков В. В. Коммерциализация интеллектуальной собственности в высших учебных заведениях и научно-исследовательских организациях / В. В. Воліков // Управління розвитком. – 2006. – № 4. – С. 40–42.

4. Воліков В. В. Інтелектуальна власність як основа інноваційної діяльності / В. В. Воліков // Культура народів Причорномор'я. Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского. – 2007. – № 103. – С. 126–130.

5. Воліков В. В. Особливості становлення інституту інтелектуальної власності в Україні / В. В. Воліков // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. Вип. 224: в 5 т. Т. I. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – С. 240–251.

6. Воліков В. В. Підходи до формування правової складової інституту інтелектуальної власності в Україні / В. В. Воліков // Вісник Донецького університету економіки та права : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонУЕП, 2007. – № 2. – С. 136–140.

7. Воліков В. В. Складові для формування інтелектуального потенціалу / В. В. Воліков // Галицький економічний вісник. – 2008. – № 3 (18). – С. 32–37.

8. Коюда О.П. Взаємозв'язок інтелектуального та інноваційного потенціалів / О. П. Коюда, В.В. Воліков // Проблеми науки. – 2008. – № 7. – С. 12–16.

Особистий внесок автора: виявлено умови формування ІІ, уточнено визначення ІІ та інтелектуального капіталу.

9. Воліков В. В. Особливості підходів до оцінки інтелектуального потенціалу підприємства / В. В. Воліков // Управління розвитком : зб. наук. робіт. – 2010. – № 20 (96). – С. 168–169.

10. Ястремська О. М. Інтелектуальний капітал підприємства: проблеми визначення та оцінки / О. М. Ястремська, В. В. Воліков, Д. О. Ріпка // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. праць. – Маріуполь : Аванті, 2010. – Т. 1. – С. 47–53.

Особистий внесок автора: уточнено модель збалансованих показників для оцінки інтелектуального капіталу підприємства.

11. Коюда В. О., Система показників для оцінки інтелектуального потенціалу підприємства / В. О. Коюда, В. В. Воліков // Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук.-практ. статей. – 2011. – № 33. – С. 186–190.

Особистий внесок автора: обґрунтовано систему показників для оцінки інтелектуального потенціалу промислового підприємства.

12. Коюда В. О. Використання інтелектуального потенціалу машинобудівних підприємств Харківщини / В. О. Коюда, В. В. Воліков // Бізнес Інформ.– 2012. – № 2. – С. 102–105.

Особистий внесок автора: запропоновано до використання матричний метод оцінки ІІ підприємства в цілому та за ЛК, СтК, СпК.

Публікації за матеріалами конференцій

13. Воліков В. В. Створення Центру комерціалізації інтелектуальної власності у складі вищого навчального закладу / В. В. Воліков // Матеріали п'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів, докторантів «Менеджмент підприємницької діяльності» (Сімферополь, 12–14 квіт. 2007 р.). – Симферополь : Таврич. нац. ун-т ім. В. И. Вернадського, 2007. – С. 277–279.

14. Воліков В. В. Підходи до формування економічної складової інституту інтелектуальної власності в Україні / В.В. Воліков // Перша Всеукраїнська науково-практична конференція «Формування механізму інноваційного розвитку сучасних соціально-економічних систем: теорія, методи, практика» (Донецьк, 16–17 трав. 2007 р.). – Донецьк : ДонУЕП, 2007. – С. 105–107.

15. Воліков В. В. Комерціалізація інтелектуальної власності вищих навчальних закладів України з використанням WEB-порталу / В. В. Воліков // Матеріали VII Всеукраїнської науково-методичної конференції «Проблеми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з інтелектуальної власності в Україні» (Київ, 4–7 черв. 2007 р.) – К. : Ін-т. інтелект. власності і права, 2007. – С. 53–58.

16. Воліков В. В. Маркетинг у виробництві інноваційної продукції як засіб зниження ризику в інноваційній діяльності / В. В. Воліков // Матеріали VIII Всеукраїнської науково-методичної конференції «Проблеми підготовки,

перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з інтелектуальної власності в Україні» (Київ, 21–24 травня, 2008 р.) – К. : Ін-т інтелект. власності і права, 2008. – С. 49–54.

17. Коюда В. О. Інтелектуальний потенціал у формуванні інтелектуального капіталу підприємства / В. О. Коюда, В. В. Воліков // Матеріали I міжнар. наук.-практ. конф. «Роль і значення інтелектуальної власності в інноваційному розвитку економіки» (Хмельницький, 5–6 листоп. 2009 р.). – Хмельницький : ХмЦНТЕІ, 2009. – С. 48–54.

Особистий внесок автора: уточнено поняття «інтелектуальні ресурси підприємства» та «інтелектуальний потенціал підприємства»; виявлено основні складові, які впливають на формування, використання та розвиток ІІ підприємства.

18. Воліков В. В. Управління інтелектуальною власністю як складовою інтелектуального капіталу в умовах економіки знань / В. В. Воліков // Матеріали X Всеукр. наук.-метод. конф. «Проблеми підготовки фахівців з питань інтелектуальної власності, інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності в Україні» (Київ, 20–22 трав. 2010 р.). – К. : Ін. інтелект. власності Одеськ. нац. юрид. акад. в м. Києві, 2010. – С. 64–72.

Препринти

19. Коюда В. О. Концептуальні засади формування регіональної інноваційної системи : препринт / В. О. Коюда, Т. П. Близнюк, В. В. Воліков та ін. / за заг. ред. канд. екон. наук, доцента В. О. Коюди. – Х. : ХНЕУ, 2009. – 140 с.

Особистий внесок автора: визначено складові (економічна та правова) інституту ринку інтелектуальної власності в Україні та наведено їх характеристику.

АНОТАЦІЯ

Воліков В.В. Оцінка інтелектуального потенціалу підприємства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний економічний університет, Харків, 2012.

Дисертація присвячена розвитку науково-теоретичних положень, розробці та обґрунтуванню методичних і практичних рекомендацій щодо оцінювання інтелектуального потенціалу (ІІ) підприємства. Уточнено сутність і запропоновано авторське визначення «інтелектуального потенціалу підприємства» на основі встановлених його взаємозв'язків та взаємозалежності зі спорідненими категоріями: «людський капітал підприємства», «структурний капітал підприємства», «споживчий капітал підприємства», «інтелектуальна власність підприємства», «інтелектуальний капітал підприємства». На основі узагальнення теоретичних підходів до оцінки ІІ, інтелектуального капіталу та інтелектуальної власності обґрунтовано чотири основних етапи процесу оцінки ІІ підприємства. Систематизовані чинники, що впливають на формування, використання й розвиток ІІ підприємства та виявлені тенденції його змін на рівні країни, регіону та підприємств машинобудування. Обґрунтовано склад показників й удосконалено

методичний підхід до оцінки ІП підприємства за людським, структурним та споживчим капіталами. Обґрунтовано комплекс заходів за функціями менеджменту, спрямованих на підвищення ефективності використання ІП підприємства.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал підприємства, людський капітал підприємства, структурний капітал підприємства, споживчий капітал підприємства, інтелектуальна власність підприємства, інтелектуальний капітал підприємства, оцінка, інтегральний показник.

АННОТАЦИЯ

Воликов В.В. Оценка интеллектуального потенциала предприятия. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Харьковский национальный экономический университет, Харьков, 2012.

Диссертация посвящена вопросам, связанным с развитием научно-теоретических положений, разработкой и обоснованием методических и практических рекомендаций по оценке интеллектуального потенциала предприятия.

В работе уточнена сущность интеллектуального потенциала (ИП) предприятия и связанных с ним категорий: человеческий капитал предприятия, структурный капитал предприятия, потребительский капитал предприятия, интеллектуальная собственность (ИС) предприятия, интеллектуальный капитал предприятия, обоснована их взаимосвязь и взаимозависимость, что стало основой для формулирования уточненного определения, в котором под интеллектуальным потенциалом предприятия понимается способность создавать, накапливать и использовать интеллектуальные ресурсы высококвалифицированными работниками (которые формируют ИП) при наличии организационной структуры, интеллектуальной собственности, корпоративной культуры, информационно-коммуникационных технологий для удовлетворения изменяющихся потребностей потребителей на основе системы взаимоотношений и взаимодействий субъектов при внедрении или продаже интеллектуальной собственности на основе государственной гарантии защиты прав (не имущественных и имущественных) и развитие интеллектуального капитала предприятия, который обеспечивает высокий уровень конкурентоспособности предприятия на мировом уровне.

В диссертации обоснован процесс оценки ИП предприятия, который предусматривает привлечение сертифицированных оценщиков в сфере ИС и подготовку отчета, состоит из четырёх этапов, которые предполагают: 1) сбор и подготовку общей информации о предприятии и основных направлениях его деятельности с последующим заполнением разработанных форм, определение предмета, даты и цели оценки; 2) определение источников информации, создание комиссии и проведение инвентаризации ИС с подготовкой соответствующего протокола по состоянию на дату оценки, формирование групп экспертов-оценщиков, составление задания, календарного плана и подписание договора о проведении оценки; 3) формирование системы показателей, сбор данных и последующая их систематизация, расчет показателей; 4) анализ результатов расчета,

что отражается в отчете об оценке ИП предприятия, который также должен включать комплекс мероприятий для повышения эффективности использования собственного интеллектуального потенциала. Систематизация и обобщение факторов, которые влияют на человеческий, структурный и потребительский капиталы дали возможность сформировать и расширить группы факторов: образование и квалификация; качество труда; опыт и лояльность; инновационная культура; научно-техничко-технологические; инновационные; информационно-коммуникационные; организационные; внешний имидж предприятия; результирующие; рыночные; совершенство связи с потребителями, которые и стали основой при отборе показателей оценки.

На основе анализа тенденций использования ИП на уровне страны, региона и предприятий машиностроения выявлены негативные изменения, которые связаны со значительными потерями кадровых ресурсов, подрывом доверия к фундаментальным и прикладным исследованиям, снижением патентной активности, неэффективным использованием интеллектуальной собственности и как следствие снижением конкурентоспособности продукции.

Обоснована последовательность выбора частных показателей для оценки человеческого, структурного и потребительского капиталов, что обеспечит проведение расчетов обобщающих показателей как основы для расчета интегрального показателя ИП предприятия. Сформирована система показателей для оценки ИП предприятия на основе человеческого, структурного и потребительского капиталов, с учетом обоснованных в диссертации требований и возможности практического использования.

Разработанный методический подход к оценке ИП апробирован на машиностроительных предприятиях Харьковской области, что дает возможность проследить влияние человеческого, структурного и потребительского капиталов на их ИП и выявить резервы для повышения эффективности его использования.

Обоснован комплекс мероприятий для повышения эффективности использования ИП машиностроительных предприятий Харьковской области в разрезе основных функций менеджмента (планирование, организация, контроль, координация и регулирование, мотивация) по составляющим: человеческий капитал, структурный капитал, потребительский капитал. Это даёт возможность выделить первоочередные задачи, решение которых обеспечит предприятию высокую рыночную стоимость за счет использования ИС в инновационной деятельности.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал предприятия, человеческий капитал предприятия, структурный капитал предприятия, потребительский капитал предприятия, интеллектуальная собственность предприятия, интеллектуальный капитал предприятия, оценка, интегральный показатель.

ANNOTATION

Volikov V.V. Enterprise Intellectual Potential Evaluation. – Manuscript.

Thesis for the Candidate's Degree of Economic Sciences in specialty 08.00.04 – Economics and Enterprise Management (according to the types of economic activity). – Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2012.

The thesis is dedicated to the analysis of the scientific and theoretical aspects of the enterprise intellectual potential (IP) evaluation, its methodical and practical recommendations were carried out and grounded. The essence of «enterprise intellectual potential» was specified and this notion was determined on the basis of established connection and interrelation with allied categories such as «enterprise human capital», «enterprise structural capital», «enterprise consumer capital», «enterprise intellectual property», «enterprise intellectual capital». Four main stages of the enterprise intellectual potential evaluation process were substantiated on the foundation of theoretical approaches to the enterprise intellectual potential evaluation generalization. The factors influenced on the formation, usage and development of the enterprise intellectual potential were systematized and revealed the tendencies of intellectual potential alterations nationally, regionally and in machine manufacturing enterprises. The set of indices was explicated, methodical approach to the enterprise intellectual potential evaluation of the human, structural and consumer capital were improved. The complex of measures on the management functions directed to the increase enterprise intellectual potential usage effectiveness was performed.

Keywords: enterprise intellectual potential, enterprise human capital, enterprise structural capital, enterprise consumer capital, enterprise intellectual property, enterprise intellectual capital, assessment, integral index.

ВОЛІКОВ ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

ОЦІНКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 09.07.2012. Формат 60×90/16.
Обсяг 0,9 ум.-друк. арк. Папір офсетний. Друк різнограф.
Наклад 100 прим. Зам. № 163

Надруковано в центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»
Свідоцтво про держ. реєстрацію ю.о. А00 № 507350
61022, м. Харків, вул. Сумська, 37
Тел. (057) 700-53-51, 714-34-26,
пров. Соляниківський, 4
Тел. (057) 771-00-92, 700-00-96